

על התשובה

שלושה ממדים לחגים בלוח העברי: טבעי, היסטורי ודתי. יש בחגי ישראל סינתזה מיוחדת. הדת, הטבע וההיסטוריה מתמזגות בסמלי החג, במנהגים ואף בפולקלור שבהם. יוצאי דופן הם הימים הנוראים, ובמיוחד יום הכיפורים, שהוא חג שכולו פרטי, קיומי, דתי. אולם, ההיסטוריה הטרגית של דורנו קישרה את יום הכיפורים עם רישומה האיום של אזעקה בה נפתחה מלחמה קשה ורווית הדם. וכך, ההיסטוריה של כלל ישראל התמזגה עם חשבון הנפש של היחיד. מלחמתו של עם ואבלנו על כל קרבן, נקשר בתודעתנו עם הכאת "על חטא" על לבנו הדווי.

מהו יום הכיפורים? מהי תשובה? את הרהורי על נושאים אלה אנסה להעביר לקורא באמצעות יצירה ספרותית של סופר ציני והולל, שבסוף ימיו זכה להבין את משמעות הסבל והרחמים. הוא זכור לרבים בגין חטאות נעוריו, האנוכיות והנרקסיזם שבו. עבורי הוא זכור בעקבות הנובלה שהוא כתב. כוונתי ל'תמונתו של דוריאן גריי', ספרו של אוסקר ויילד.

מלים ספורות על עלילת הספר. הגיבור, דוריאן גריי, הוא צעיר נאה, עשיר ומצלח. צייר מחונן מצייר אותו בתמונה העתידה להנציח את עלומיו ויופיו. כנרקיסוס המאוהב בתמונתו, עומד הגיבור מוקסם לפני התמונה, וקובל על כך שהוא עתיד להזדקן, בעוד שדמותו בתמונה יישאר תמיד ברעננות. הוא מכריז אז, שהוא מוכן למכור את נשמתו, אם הדברים יתהפכו, אם הדמות שבתמונה תזדקן והוא יישאר צעיר תמיד. כוח שטני מקבל הצעה זו. ואמנם כך מתרחשים הדברים. התמונה המוסתרת מזדקנת. דוריאן גריי הוא עתה מאושר בעלומיו ובשרירות לבו. הוא עוזב את אהובתו, והיא מתאבדת. הוא אף רוצח את ידידו הצייר. והנה התמונה המוסתרת משקפת כל זה. פני הדמות התעוותו, ובידיה כתמי דם. התמונה "תיעדה" לא רק את זרימת החיים הפיסיקליים אלא גם את הממדים הרוחניים והמוסריים של האדם. אחרי שנים, עייף מחיי חסרי המשמעות, קורע דוריאן גריי את התמונה, ואז הקסם נעלם, והמציאות מתהפכת. לתמונה חוזרת הדמות הצעירה המקורית, וגופו של דוריאן גריי נחרש כקמטי הזמן.

הספר זכה לעיבוד קולנועי ב-1945. התמונה המתארת את עיוותו של דוריאן גריי צוירה, עבור הסרט, על ידי איבן אולברייט (Ivan Albright) וניתן לראותה ב-Art Institute בשיקגו, ואם תרצו אף באינטרנט. תמונות אלו של דוריאן גריי מלוות אותי שנים רבות. הן מתארות עבורי בצורה פלסטית את אחד המסרים המרכזיים של המוסר היהודי. האדם חי מאחורי מסכות ובגדים. לב עקוב מסתתר מאחורי חיוכים, מלים יפות ואף מחוות. הרשע שבאדם יכול

להסתתר מאחורי קוסמטיקה. תורת המוסר היהודית מלמדת אותנו שנפשנו היא מעין תמונה של דוריאן גריי. תמונה זאת המשקפת את חטאיו, עוונותיו ופשעיו של האדם באיזה שהוא חדר פנימי, ושעתיד להתגלות לנו ביום מן הימים, במימד זמן אחר. או אז נראה את ה'אני' האמיתי שלנו.

לכאורה יכול קין לרחוץ את דמיו של הבל המכתימים את ידיו. אולם המקרא מלמד אותנו, וחז"ל מדגישים זאת שוב ושוב, שאין הדבר אפשרי: "כִּי אִם תִּכְבְּסִי בְּנֶתֶר וְתִרְבִּי לָךְ בְּרִית נְכֶתֶם עֲוֹנָךְ לְפָנַי" (ירמיה, ב, כב). העוון הוא כתם שאינו מצוי בטבע, אלא בעולם מסתורי, שבעיניים הרגילות לא ניתן לראות אותו. זה לא העולם של הגלקסיות, הדנ"א והאלקטרונים. זה עולם מסתורי, בו יש פתח להתקרב אל הקב"ה, אך בו אנו מופיעים בזהותנו האמיתית: "וּבְפָרְשְׁכֶם כְּפִיכֶם אַעֲלִים עֵינִי מִכֶּם גַּם כִּי תִרְבוּ תִפְלֶה אֵינֶנִּי שְׁמַע - יְדִיכֶם דְּמִים מְלֹאוּ" (ישעיהו (א, טו)).

המוסר היהודי מלמד אותנו שלא רק האדם, אף הארץ מתעוותת בעקבות החטא. כך קוראים אנו בתהילים (קו, לו-לט): "וַיִּזְבְּחוּ אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בְּנוֹתֵיהֶם - לַשָּׁדִים... וַתַּחֲנֹף הָאָרֶץ בְּדָמִים. וַיִּטְמְאוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם וַיִּזְנוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם". "וַתַּחֲנֹף הָאָרֶץ", הארץ עצמה חוללה ונטמאה בגלל החטא. תייר יכול להתרשם מהציוריות של עיר עתיקה, מהאדריכלות המפוארת שבה. אך עיניו לא יראו את העיר המסתורית האמיתית, הטמאה והחנפה, זאת שנבנתה על ידי עריצים, בשעבוד עבדים, בגזל ובגניבה. על בנינים אלה אמר ירמיהו (כב, יג) "הוֹי בְּנֵה בֵּיתוֹ בְּלֹא צֶדֶק וְעֲלִיּוֹתָיו בְּלֹא מִשְׁפָּט - בְּרָעָהוּ יַעֲבֹד חֲנָם וּפָעֲלוּ לֹא יִתֵּן לֹא". אילו, היו לנו עיניים אחרות, היינו רואים את היזע והדמעות המכתימים את הבניינים המעוותים, שלכאורה כה יפים ואסתטיים הם.

זהו הסוד של עולם הבא. הגיהנום האמיתי איננו זקוק לא לאש, ואף לא לכפור. מספיק לו שהאדם יגלה את האמת על עצמו ועל עולמו. את זאת לימדו אותנו החכמים באמצעות סיפור יוסף. כאשר יוסף, לכאורה המשנה לפרעה, מתגלה אל אחיו בזהותו האמיתית, נאמר (בראשית מה, ג): "וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו אֲנִי יוֹסֵף הָעוֹד אֲבִי חִי? וְלֹא יָכְלוּ אָחָיו לַעֲנוֹת אֹתוֹ". על כך קוראים אנו במדרש (בראשית רבה צג, י): "אבא כהן ברדלא אמר: אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה... יוסף קטנן של שבטים היה ולא היו יכולים לעמוד בתוכחתו... לכשיבוא הקב"ה ויוכיח כל אחד ואחד לפי מה שהוא שנאמר (תהלים נ, כא): "אֹכִיכֶם וְאֶעֱרָכֶם לְעֵינֶיךָ". האחים אינם יכולים לעמוד בפני האמת המתגלה. זה לא פחד, זאת הבושה, ההכרה שהעבר, הבגידה באח, הפקרת האב, המעשים שרצה האדם להשכיח חוזרים כדי להיות נוכחים בתוכנו. העבר נוכח בהווה.

"ותשובה ותפילה וצדקה מעבירים את רוע הגזרה". יום הכיפורים משמיע אזעקה, המיועדת לעולמנו הפנימי. זאת היא אזעקה המבטלת את שיגרת החיים, ודורשת מאתנו

חשבון הנפש והטהרות: "רָחֲצוּ הַזָּכוֹת הַסִּירוּ רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם מִנֶּגֶד עֵינֵי חֲדָלוּ הָרַע" (ישעיהו א, טז).
כל זמן שאנו חיים, אנו מסוגלים להעביר את המפלצתיות והטומאה שדבקו בנו. אנו מסוגלים
להעביר את רוע הגזרה שאיננה אלא עולמנו הפנימי, התמונה האוטנטית של קיומנו שמלאה
כתמים ולכלוך. זהו האתגר שבבקשת הסליחה, התשובה והתיקון.